

УДК 802.5:413.164

Валерій Вигівський

Структурно-семантичні особливості англомовних військових омофраз

У статті представлено структурно-семантичні параметри військових омофраз з огляду на недостатність вивчення явища омофразії у контексті сучасних лінгвістичних парадигм. Визначено лінгвістичний статус омофразії, найчастотніші структурні моделі військових омофраз та їх семантичне наповнення. Здійснено системний опис особливостей внутрішньої організації військових омофраз із застосуванням принципу моделювання словосполучень на частиномовному рівні та розподіл кількісного співвідношення омофразних словосполучень різних класів. Обґрунтовано комплекс інтра- та екстралінгвістичних чинників військової омофразії.

Ключові слова: омофразія, військові омофрази, словосполучення, структурна модель, акроніми.

Постановка наукової проблеми та її значення. Комплексний підхід у межах сучасної системно-функціональної парадигми лінгвістичного знання поєднує вивчення структурно-семантичних, прагматичних та стилістичних властивостей номінативних одиниць англійської мови.

Омофразія досі залишається «білою плямою» в царині семантики, хоча і здійснено спробу диференціювати поняття «омофразія» і «омонімія» [1], однак не висвітлено специфіку омофраз як складової частини лексичної системи сучасної англійської мови. Омофразія конкретної фразеологічної підсистеми, інвентар одиниць якої постійно поповнюється, досі не була об'єктом лінгвістичного аналізу.

Мета статті – з'ясувати структурно-семантичні характеристики військових омофраз (ВО). Омофразія – процес вторинної номінації вільних словосполучень, результатом якого є омофраза, утворена переважно за допомогою метафоричного переосмислення чи метонімічного переносу вільного словосполучення, збіжна з ним за формою і відмінна від нього за значенням. Формальна тотожність та семантична дивергентність надслівних номінативно-комунікативних одиниць різних класів є диференційними ознаками омофраз. Фактологічним матеріалом статті є англійська військова фразеологія [13].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Система понять окремої галузі життєдіяльності значно багатша ніж її термінологічне вираження [4, с. 34–39]. Це призводить до виникнення і успішного функціонування альтернативних мовних одиниць – фахових фразеологізмів із додатковими відтінками значення, що суб'єктивно (опосередковано) відображають предметно-процесуальні складники професійного середовища, що, в свою чергу, відповідає вимогам фахової комунікації та полегшує взаєморозуміння.

Потреби професійного, особистісного й побутового спілкування військовослужбовців у подоланні експресивної нейтральності термінологічної лексики мотивують варіативність використання системно-мовних засобів вираження, зокрема, складених знаків номінації, що належать до різних класів словосполучень – вільних (ВС), фразеологічних (ФС), а також термінологічних (ТС) (останні трактуємо широко й відносимо до них окрім власне термінів ще й професійно-жаргонні словосполучення).

Категоріальними ознаками вільного словосполучення є інформативність структури, що характеризується наявністю денотативної (неінгерентної) реми, та роздільний неідіоматичний характер номінації, що призводить до широкої серійності словосполучень з однаковими темами й ремами [6].

Складені терміни, як і вільні словосполучення (ВС), в процесі номінації співвідносять значення слів, що входять до їх складу, зі структурою висловлюваного поняття. Проте члени термінологічного словосполучення виражають постійні та істотні ознаки термінованого об'єкта. За кожним складеним терміном стоїть усталена, стандартно репродукована структура складеного поняття [3, с. 47].

Перехід ВС у розряд фразеологічних починається у той момент, коли воно «функціонально навантажуються, тобто, крім номінативної функції отримує ще одну: експресивно-образну, розважально-гумористичну чи функцію широких життєвих узагальнень тощо» [2].

Словосполучення-етимони як знаки прямої номінації позначають об'єкт чи ситуацію, назви яких у непрямій номінації використовуються в новому для них значенні. Переосмислення виникає як оказіональне семантичне перетворення прототипу майбутнього фразеологізму, тому що він ще перебуває у своїй неактуальній стадії і не є одиницею мови. Коли потенційний фразеологізм набуває елементів сталості, яких йому бракує, та стає віртуальним, тобто одиницею мови, семантичне перетворення втрачає свій оказіональний характер [10, с. 14].

Для системного опису особливостей внутрішньої організації омофраз спочатку визначимо їх структуру. Структурна характеристика вказує на сітку зв'язків між елементами мовної системи, що забезпечує її цілісність.

Омофрази, як і будь-які інші одиниці номінації, структуровані синтагматичними лінійними зв'язками між їх компонентами. Крім того, слід враховувати й інформативну структуру омофраз, яка характеризується певним набором сигніфікативних та денотативних ознак референта в межах цих складених номінативних одиниць. Ступінь продуктивності тієї чи іншої моделі словосполучення – омофрази визначається спроможністю останньої реалізувати якомога більше контекстуальних значень.

Утворення омофразіи ВС :: ФС :: ТС внаслідок фразеологізації ВС залишає незмінною форму вираження вільного чи семантично зв'язаного значення та зберігає лінійний порядок компонентів. Це уможливорює застосування принципу моделювання словосполучень на рівні класів слів – частин мови і таким чином представлення в узагальненому вигляді структурних моделей омофразних фразеологізмів.

Оскільки класифікація словникового складу англійської мови, а у нашому випадку визначення типу фразеологізмів за частинами мови (лексикограматичними розрядами), є загальноновизнаною [11] і нової граматичної класифікації на сьогодні не запропоновано, користуємося вже існуючою [11, с. 14–15], а саме спираємося на традиційну класифікацію, згідно якої фразеологічні одиниці охоплюють такі типи: 1) субстантивні; 2) ад'єктивні; 3) дієслівні; 4) адвербіальні [12, с. 7].

Серед бінарних одиниць номінації моделей A + N, N + N в англійській військовій лексиці трапляється багато жаргонізмів (професіоналізмів). Вони відрізняються від звичайних бінарних термінів яскравою експресивністю свого забарвлення й обов'язковою наявністю синоніма в звичайній неідіоматичній термінології, наприклад:

flat foot (жарг.) – військовий поліцай (Syn. military policeman); *black fish* (жарг.) – підводний човен (Syn. submarine); *stove pipe* (жарг.) – 1) міномет, 2) реактивний літак (Syn-s. 1) mortar. 2) jet plane); *hard ware* (жарг., жарт.) – нагороди (ордени, медалі) (Syn. decorations: orders, medals); *blue pill, blue plum* (жарг., ірон.) – куля (Syn. bullet). З іншого боку, вони відрізняються і від звичайних ФС, тому що не є загальноновживаними одиницями, а застосовуються лише у військовому середовищі. Ми вважаємо, що такі бінарні одиниці номінації варто розглядати як професійні жаргонізми. Проте у нашій роботі ми позначаємо їх як ВО (підкреслюючи тим самим їх професійний характер і протиставляючи омофразам ВС і ФС загальної лексики).

Аналіз ВО свідчить, що за структурними характеристиками вони представлені:

1) словосполученнями:

goose egg (ВС) – гусяче яйце :: *goose egg* (ВО) – невлучний постріл;

white crow (ВС) – біла ворона :: *white crow* (ВО) – агент чи оперпрацівник, який виділяється серед людей;

guard the flagpole (ВС) – охороняти флагшток :: *guard the flagpole* (ВО) – нести вартову службу (за якусь провину);

2) акронімами, омонімічними ядрам вільних словосполучень:

American AID :: *American aid*

(*AID* – *Agency for International Developing*).

new CAP :: *new cap*

(*CAP* – *civil action program*: US military personnel that worked with Vietnamese civilians).

light CAR :: *light car*

(*CAR* – *carbine rifle*).

Складні відношення внутрішньої і зовнішньої омонімії, що склалися в результаті акронімізації словосполучень в англомовній військовій лексиці, можуть стати причиною виникнення потенційної омофразії, особливо в усній мові, де усувається одна з ознак акронімів – написання великими літерами. Наприклад:

stray CAT – повітряна мішень, що втратила радіокерування :: *stray cat* ВС – бродячий кіт;

smart CAT – винахідлива, результативна агітаційна вербувальна група :: *smart cat* ВС – спритний кіт;

large CAT – велике загальновійськове з'єднання :: *large cat* ВС – великий кіт.

Серед омофраз «вільне словосполучення :: військова омофраза (професійний жаргонізм)» за принципом використання найпоширенішими є моделі A+N, N adjunct + N, V+N [5, с. 9–10; 7]. Значно рідше вживаються словосполучення моделей Part. I +N, Numeral + N та деякі інші.

Наведемо приклади ВО найчастотніших структурних моделей:

1. Субстантивні ВО, моделей A+N; N₁+N₂:

flat roof (ВС) – плоский дах :: *flat roof* (ВО) авіаносець;

blue room (ВС) – блакитна кімната :: *blue room* (ВО) радіолокаційний пункт;

red leg (ВС) – червона нога :: *red leg* (ВО) артилерист;

chicken plate (ВС) – блюдо з курятини :: *chicken plate* (ВО) куленепробивний нагрудник пілота вертольота;

eagle flight (ВС) – політ орла :: *eagle flight* (ВО) атака з вертольота.

2. Дієслівні ВО моделі V+N:

get a packet (ВС) одержувати пакет :: *get a packet* (ВО) бути застреленим;

break barracks (ВС) ламати (зносити) казарми :: *break barracks* (ВО) самовільне відлучення;

plug the gaps (ВС) – закупорити пролом :: *to plug the gaps* (ВО) заповнювати оголені позиції на фронті.

Слід відзначити, що ступінь семантичної ускладненості ВО в межах омофразних гнізд невисокий порівняно з омофразами-словосполученнями інших терміносистем. Це зумовлено обмеженістю сфери їхнього функціонування, тобто військовою.

Результати аналізу щодо частотності структурних типів ВО зазначених моделей представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл кількісного співвідношення класів фразеологізмів в омофразах ВС :: ВО*

Класи фразеологізмів в омофразах ВС :: ВО	Кількість	%
Субстантивні	196	62,4
Ад'єктивні	22	7,1
Вербальні (дієслівні)	68	21,6
Адвербіальні	28	8,9
Разом	314	100%

* Джерело [13]

Усі омофрази ВС :: ВО, як свідчить аналіз, розподіляються на дві основні тематичні групи: назви осіб (Persons) і назви речей (Things).

Омофрази групи назви осіб (Persons)

Ця група омофраз в основному представлена структурними моделями A+N; N₁+ N₂.

Вона розподіляється на такі підгрупи:

а) особистісні риси (позитивні чи негативні риси характеру людини)

оцінка зі знаком «+»:

a straight arrow – відверта, чесна людина; *good guys* – свої війська; *cold jug* – холонокровний парашутист; *happy warrior* – щасливий відпускник.

оцінка зі знаком «-»:

gold brick – недбайливий солдат, симулянт; *house mouse* – помічник командира з адміністративних питань (зі складу тих, хто проходить перепідготовку); *ticket puncher* – військовослужбовець, що просувається по службі лише завдяки бравій зовнішності; *acid drop* – 1) матрос або старшина, який постійно сперечається чи скаржиться (в мовленні офіцерів флоту), 2) пенсія вдови військово-вслужбовця;

б) професія, рід занять:

brown shirts – члени технічного персоналу, які особисто відповідають за боєздатність та чистоту літаків; *green berets* – військовослужбовці диверсійно-розвідувальних підрозділів; *white lapel* – лейтенант; *hot shellman* – військовослужбовець, який забирає пусті гільзи снарядів після того, як вони викидаються спеціальним механізмом гармати.

Омофрази групи назви речей (Things)

У цій групі омофраз, переважно моделей A + N, N₁ of N₂, N₁ and N₂, розрізняються дві підгрупи фразеологізмів:

а) такі, що позначають конкретні предмети:

bad news – вогнепальна зброя; *initial issue* – обмундирування новобранця; *smart bomb* (військ. жарг.) – бомба, яку можна точно навести на ціль, довести до цілі за допомогою лазерного променя, радіоконтролю електрооптичної системи (напр. телекамери); *drop message* – повідомлення, що скидається з літака військовослужбовцям на землі для додержання режиму заборони радіозв'язку, чи якщо підрозділ не має відповідних засобів зв'язку; *white cloud* – супутник спостереження та ін.;

б) такі, що називають природні явища чи абстрактні поняття:

a kiss of life – штучне дихання; *yellow rain* – різновид хімічної зброї; *zoo event* – загадкові спалахи світла; *hammer and anvil* – прийом тактики піхоти: оточення ворожої бази й наступна атака інших підрозділів, щоб «викирити» ворога з укриття.

Універсальною рисою мовної свідомості та мовної картини світу прийнято вважати антропоцентризм. Але людина може виступати не тільки як вимір всіх речей, не тільки як код, що використовується для позначення інших предметів, явищ та стосунків у світі, а вона і сама може бути об'єктом сприйняття, номінації та дескрипції засобами інших кодів, серед яких досить продуктивним є тваринний світ [9, с. 685].

У зв'язку з цим слід зазначити, що багато омофраз ВС :: ВО з семантикою Persons / Things мають зооморфні компоненти :

barracks rat – солдат дійсної служби; *bumble bee* – гелікоптер-розвідник класу OH-58-A; *heavy hog* – гелікоптер-штурмовик класу Кобра; *guinea pig* – корабель берегової охорони – шукач ворожих мін у заданій акваторії; *cobra eye* – кодова назва оптичної платформи, що міститься в повітрі і використовується для збирання даних; *big bird* – супутник класу КН-9, що здійснює фоторекогносцировку.

Процеси метафоризації можуть протікати у двох напрямках: від людини до природи і від природи до людини, від неживої істоти до живої істоти. Людина не тільки збирає та концентрує навколо себе предикати предметів і тварин, а й сама охоче ділиться з ними своїми предикатами [8].

Значного поширення набули омофрази, в яких фразеологізми мають такі компоненти, як власні імена:

Aunt Minnie – аматорська фотографія пейзажу з видом на об'єкт або з зображенням людей, що цікавлять розвідку; *Mary Anne* – плавучий кран для підняття затонулих суден, літаків тощо; *dear John* – лист від коханої чи дружини військовослужбовця, в якому вона сповіщає про припинення стосунків між ними; *bouncing Betsy* – міна, що підстрибує.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що омофразію дефіновано як різновид гомонімії денотатів складеними знаками номінації, що належать до різних класів словосполучень. Утворення та функціонування ВО як мовних засобів професійної комунікації є реакцією на експресивну нейтральність термінів. Структурно ВО репрезентовані словосполученнями та акронімами, омонімічними ядрами вільних словосполучень. Найчастотніші структурні моделі – це ВО – A+N, N adjunct + N, V+N. Найпоширенішими структурними типами є субстантивні та дієслівні ВО. Обмеженість сфери функціонування ВО зумовлює незначний ступінь їхньої семантичної ускладненості в межах омофразних гнізд. Омофрази ВС :: ВО розподіляються на дві основні тематичні групи: назви осіб та назви речей. Перша група омофраз позначає тип людини за характером та професією. Омофрази другої групи (назви речей) розрізняються за характером найменувань – назви конкретних предметів, природних явищ та абстрактних понять. Значна кількість омофраз ВС :: ВО має зооморфні компоненти, а також такі компоненти, як власні імена.

З огляду на вищевикладене, **перспективним** є виявлення функціонально-стилістичних особливостей актуалізації військових омофраз у світлі загальної тенденції гуманітарної парадигми знання до соціокультурного вивчення мовленнєвої діяльності, зокрема, способів використання омофраз в офіційному й неофіційному спілкуванні англійськомовних військовослужбовців з залученням до сфери аналізу жанрово-мовленнєвих різновидів військового дискурсу.

Джерела та література

1. Белов В. Л. Омофрази в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. Л. Белов. – К., 1980. – 21 с.
2. Голикова Ж. А. О путях фразеологизации переменных словосочетаний (на материале современного английского языка) / Ж. А. Голикова // Некоторые проблемы теории и методики преподавания иностранных языков. – Хабаровск : Изд-во Хабаровского пед. ин-та, 1976. – С. 57–74.
3. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 104 с.
4. Канделаки Т. Л. Значение терминов в системе значений научно-технических терминологий / Т. Л. Канделаки // Проблема языка науки и техники. – М., 1970. – 127 с.
5. Каплуненко В. В. Фразеологизация сверхсловных терминов (на материале английского языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. В. Каплуненко. – М., 1979. – 23 с.
6. Квеселевич Д. И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Д. И. Квеселевич. – К. : Вища шк., 1983. – 84 с.
7. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высш. шк., 1986. – 336 с.
8. Попова Е. А. Человек как основополагающая величина современного языкознания / Е. А. Попова // Филологические науки. – 2002. – № 3. – С. 69–77.
9. Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура : сб. ст в честь Н. Д. Арутюновой / отв. ред. Ю. Д. Апресян. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 880 с.
10. Фразеологизм: семантика и форма : сб. научн. ст. – Курган : КГУ, 2001. – 162 с.

11. Большой англо-русский словарь. В 2 т. / Под рук. И. Р. Гальперина, Э. М. Медниковой. – М. : Русский язык, 1987. – Т. 1. – 1037 с.; Т. 2. – 1072 с.
12. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – М. : Русский язык, 1984. – 944 с.
13. Tomajczyk S. F. Dictionary of the Modern United States Military / S. F. Tomajczyk. – Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Co, 1996. – 785 p.

Выговский Валерий. Структурно-семантические особенности англоязычных военных омофраз. В статье представлены структурно-семантические параметры военных омофраз ввиду малоизученности явления омофразии в контексте современных лингвистических парадигм. Определён лингвистический статус омофразии, наиболее частотные структурные модели военных омофраз, а также их семантическое наполнение. Осуществлено системное описание особенностей внутренней организации военных омофраз с применением принципа моделирования словосочетаний на уровне частей речи, а также распределение количественного соотношения омофразных словосочетаний разных классов. Обоснован комплекс интра- и экстралингвистических факторов военной омофразии.

Ключевые слова: омофразия, военные омофразы, словосочетания, структурная модель, акронимы.

Vygivskuy Valeriy. Structural and Semantic Peculiarities of English Military Homophrases. The article deals with structural and semantic parameters of military homophrases taking into consideration the insufficiency of homophrasal oppositions investigation in the context of modern linguistic paradigms. The linguistic status of homophrasal oppositions, the most frequent structural patterns of military homophrases together with their semantic content are determined. It also contains a system description of the peculiarities of military homophrases inner organization with the application of phrase modelling principle on a part of speech level as well as the distribution ratio of the homophrasal word combinations of different classes. The complex of intra- and extralinguistic factors of military homophrasal oppositions are also substantiated.

Key words: homophrasal oppositions, military homophrases, word combinations, structural pattern, acronyms.

Стаття надійшла до редколегії
06.03.2013 р.